

Malé zamyšlení nad hodnocením a financováním vědecké práce

Redakce Chemických listů mně nabídla, abych napsal úvodník na výše uvedené téma. Chvilí jsem váhal a pak jsem nabídku přijal. Motiv této nabídky je zřejmý – je jím hrozba nepříznivého finančního rozpočtu Akademie věd ČR pro nejbližší léta. Budu však hovořit obecněji, protože AV ČR není na lodi vědy a jejích aplikací sama a protože tato problematika je velmi široká. V dnešní době všemožných společenských směrů, zájmů a koalic považuji za důležité zdůraznit, že jde o mé soukromé názory.

Co nejobecněji: Veškerá tvůrčí činnost, tedy nejen věda a technika, ale i umělecká tvorba, určuje kulturní a vzdělanostní úroveň určitého lidského společenství. Toto tvrzení jistě málokdo bude popírat, avšak v okamžiku, kdy půjde o peníze, zvítězí okamžité zájmy a potřeby nad dlouhodobými. Stávkující pekaři či tramvajáci vzbudí bezprostřední krizi, stávkující vědci a umělci se stanou zábavným jevem pro mediální využití. Přesto nezbyvá, než abychom se stále co nejhlasitěji ozývali.

A nyní konkrétněji: Finanční rozpočty naší vlasti by měly klást větší důraz na vědu a výzkum, avšak vždy musíme počítat s tím, že jsme chudší než mnozí naši rozvinutější spolubratři. Myslím, že podstatným problémem u nás je malá účast soukromého kapitálu na financování vědy a výzkumu. Jen malý příklad: Vznikla vysoce specializovaná vysoká škola nevelkého obecnějšího významu v areálu automobilky v Mladé Boleslavi, místo aby byla poskytnuta podpora ČVUT. Pragmatické důvody jsou zřejmé, avšak pro náš výzkum a vývoj je to škoda.

Domnívám se, že pro dosažení finančních cílů a pro zajištění co nejlepších výzkumných výsledků je nanejvýš důležité, abychom my všichni, kteří se podílíme na výzkumu, vývoji a na vysokoškolském vzdělávání byli jednotní, protože tyto aktivity jsou nerozlučně spojeny. Měla by vzniknout společná pracoviště, která nepopírají identitu zakládajících organizací, avšak umožňují co nejefektivnější využití nákladné instrumentace a společně usilují i o všestranné uplatnění. Neobyčejně velké možnosti jsou např. jak ve spolupráci AV ČR s vysokými školami, tak i ve společných aktivitách různých vysokých škol. Bohužel, tyto spolupráce jsou prozatím omezené a založené především na dobrých vztazích mezi konkrétními pracovníky spíše než na cílevědomých dlouhodobých institucionálních dohodách. Určité povzbudivé příklady lze zaznamenat na jihu Čech, kde různé okolnosti geograficky zkoncentrovaly několik ústavů AV ČR spolu s Jihočeskou Univerzitou. Jen tak dál!

Další přímo související, podstatnou otázkou je postavení a financování vysokých škol. Má-li, po vzoru USA, polovina populace mít vysokoškolské vzdělání, proč ne-

změnit dobré odborné střední školy, jako je např. „Křemencárna“ v Praze, na bakalářské školy? Financování vysokých škol podle počtu studentů je nešťastné. Proč nezavést školné, v nesymbolické výši? Příkladem budiž Velká Británie, kde velká většina studentů vysoké školné neplatí, protože má stipendia od státu, od měst, od podnikatelských subjektů, od nadací, atd. Dobře promyšlený stipendijní systém rovněž reguluje nabídku a poptávku po vysokoškolských daleko lépe než umístěnky neblahé paměti.

Jedinou možnou cestou tedy je maximální snaha o získání co největšího objemu nejen institucionálních finančních prostředků, ale v co největší míře i prostředků výběrových, z projektových a grantových zdrojů domácích i zahraničních. Rozumné financování komplexu výzkumu, vývoje a výchovy vědeckých pracovníků samozřejmě vyžaduje soustavné, zodpovědné a kvalifikované posuzování kvality vědců, vědecko-výchovných institucí a výsledků jejich práce. Scientometrické posuzování je jistě příjemné a pohled na vysoké citační indexy, impakt faktory, atd., je povzbudivý. Avšak: „všichni piší, nikdo nečte“. Dále pak, i přes snahy o kompenzaci zásadních rozdílů mezi vědními obory, např. skvělý matematik či fyzik se čistě scientometricky stěží vyrovná průměrnému biologovi (vzpomínám si na článek v jakýchsi novinách, kde výbornému společenskému vědci vytýkali, že ještě nemá žádnou práci v *Nature*). Myslím, že jediným zodpovědným přístupem k hodnocení vědecké výkonnosti je posouzení skupinou odborníků, přičemž scientometrie může být použita jako technický, podpůrný prostředek. I zde však vznikají problémy: kde vzít tolik kvalitních a objektivních posuzovatelů, když potřeba všemožných posudků, auditů a recenzí je tak velká a když v důsledku stále rostoucí specializace vědeckovýzkumných odvětví a stálého zmenšování zeměkoule se vlastně všichni osobně známe?

Aplikace základního výzkumu je dalším žhavým tématem: Je milé, když vzniknou okamžité využitelné a zpeněžitelné výsledky, avšak ty jsou výsledkem dlouhodobého a úspěšného základního výzkumu. Skutečný původní výzkum má ale problém v tom, že při hodnocení žádosti o financování výzkumného projektu nemůže poskytovatel od žadatele očekávat žádné pevné přísliby, lze jediné posuzovat předešlou práci žadatele a kvalitu formulace projektu. A je dobré si uvědomit, že i negativní výsledky mají význam – ukazují, kudy cesta nevede (věděl to již Jára Cimrman). Takže pracujme ruku v ruce na poli základního i aplikovaného výzkumu, moc se nehádejme a nenechme se otrávit.

Karel Štulík